

СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: МЕТА, ЗАВДАННЯ І КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ

Держава – інститут, покликаний забезпечити довгострокове благополуччя суспільства. Відповідно забезпечення цього благополуччя і має бути сенсом існування держави, визначати його головну мету.

В останній чверті минулого століття відбулося найважливіше цивілізаційне зрушення. У ряді країн, таких як США, Японія, Південна Корея, інтелектуальний капітал та інтелектуальна творча праця стали основними факторами виробництва, витиснувши на другий план матеріально-речовинний капітал, алгоритмічний і репродуктивний типи праці.

У макроекономічному аспекті інтелектуальний капітал у процесі економічної глобалізації став головним фактором, що визначає місце країни в новій економіці. Стрімке посилення впливу інтелектуального капіталу на економічний розвиток обумовило появу концепцій «інтелектуальної економіки» і «суспільства знань». Інтелектуальний капітал багато в чому визначає можливості й напрями застосування фінансового і матеріально-речовинного капіталу. Можна з упевненістю стверджувати, що інтелектуальний капітал стає першоосною та рушійною силою становлення нової економіки. Зростання інтелектуального капіталу відіграє в постіндустріальній економіці ту ж роль, що і зростання матеріально-речовинного капіталу в індустріальній. Отже, зростання інтелектуального капіталу й ефективність його використання обумовлюють перспективи розвитку економіки тієї чи іншої країни.

На зміну індустріальній економіці приходять економіка знань. Курс на завершення постіндустріалізації сьогодні тримає Європейський Союз, стрімкий прорив у даному напрямі здійснює і Китай. Світова економічна криза, що почалася в середині 2008 р. у країнах постіндустріального світу як криза фінансового дисбалансу, мала катастрофічні наслідки насамперед для країн

індустріальних, тому що останні здійснюють обслуговуючу функцію для постіндустріальних економік. Якщо постіндустріальна економіка скорочує споживання, то в індустріальних країнах автоматично зупиняється виробництво.

Внутрішні причини економічної кризи в Україні потрібно шукати у тому курсі, яким рухалась економіка України з перших років незалежності. І вчора, і сьогодні в державі як єдиної системи інститутів влади немає чіткої, кількісно вираженої та конкретно визначеної в часі довгострокової мети соціально-економічного розвитку країни. З моменту набуття Україною незалежності ми можемо спостерігати тільки тактичні цілі інститутів Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради, що носять багато в чому особистісний характер і в симбіозі виявляють себе як лебідь, рак і щука у відомій байці Крилова.

Держава на сьогоднішній день не може дати суспільству відповідь на питання, якою буде економіка України через 25-30 років, якою буде якість життя українців? Очевидно, що інститут держави ні вчора, ні сьогодні, ні завтра не в змозі реалізувати функцію цілепокладання в системі забезпечення довгострокового благополуччя українського суспільства.

Із перших років української незалежності держава була вражена двома хронічними хворобами – інтелектуальною слабкістю і злодійською жадібністю. Ніхто з політичної еліти навіть не замислювався, якою має стати економіка України через десятки років. Перше, що мала б зробити держава з моменту здобуття Україною незалежності – оголосити суспільству, яким чином вона збирається піклуватися про його довгострокове благополуччя, поставити перед країною чіткі стратегічні цілі.

Забезпечення довгострокового благополуччя українського суспільства можливе тільки в одному випадку – якщо українська економіка досягне високої стійкої конкурентоспроможності в умовах

глобальної конкуренції між країнами. Усі наукові центри світу погоджуються з тим, що найближчі 100 років тільки ті економіки будуть найбільш конкурентоспроможні, в основі яких лежить не грошовий і матеріально-речовинний капітал, а інтелектуальні ресурси. У доступний для огляду період найвищі кількісні та якісні (рівень життя населення, екологічна безпека) показники зростання будуть забезпечувати такі галузі, як біотехнології, інформаційно-комунікаційні технології, нанотехнології, створення нових матеріалів, несировинні джерела енергії, транспорт, технології, пов'язані із захистом довкілля. У результаті буде відбуватися стрімке посилення міжнародної конкуренції за інтелектуальні ресурси, що диктує необхідність уживання всебічних заходів із формування і розвитку інтелектуального капіталу й економічних заходів із запобігання його вимиванню.

Із перших років української незалежності політична еліта повинна була піклуватися про зміну структури економіки, направляти державні інвестиції в нові високотехнологічні виробництва, в інтелектуальний капітал, націлюватися на постіндустріальний прорив. Замість цього вона підтримувала всіма силами індустріальний бізнес, із маніакальною жадібністю розкрадала державні гроші.

Якщо постіндустріальна інтелектуальна економіка в Україні не буде створена протягом найближчих 20-25 років, то єдине реальне майбутнє України – територія для розміщення шкідливих виробництв із дешевою робочою силою. Індустріально-аграрна економіка завжди буде знаходитися в рабській залежності від постіндустріальних країн і не зможе існувати без періодичних кредитних уливань із-за кордону. Україна як незалежна країна залишиться лише ілюзією.

Єдиний вихід – форсоване формування в Україні постіндустріальної інтелектуальної економіки, для чого необхідно забезпечити стрімке зростання інтелектуального капіталу й розвиток інтелектуальної праці як основних факторів виробництва. І цей процес зобов'язана ініціювати й активно реалізовувати держава.

Отже, необхідна розробка відповідної стратегії соціально-економічного розвитку

України, що має чіткі тимчасові межі й кількісні орієнтири.

Лідуючі позиції на ринку високих технологій та інновацій у доступній для огляду перспективі будуть займати розвинуті постіндустріальні країни – США, держави Євросоюзу, Японія. Разом із тим сфера високих технологій та інновацій характеризується наростаючою інтернаціоналізацією та виробничою кооперацією. У коротко- і середньостроковій перспективі кооперація у сфері високих технологій має бути для України одним із ключових завдань, сприяючи одержанню нею найсучасніших технологій. Незважаючи на переважно традиційну промислову спеціалізацію, необхідно на рівні держави створити умови для перенесення в Україну частини високотехнологічного виробництва.

Велике значення для можливої участі України у виробничих ланцюжках у сфері передових технологій матиме її здатність гнучко й оперативно реагувати на тенденції глобального попиту, надавати необхідну для виробничо-коопераційного процесу соціально-економічну, транспортну, логістичну, наукову, інституціональну, правову й іншу інфраструктуру, а також якісний персоніфікований інтелектуальний капітал. При цьому однією з головних передумов установа коопераційних відносин є високий ступінь довіри між партнерами. Останнє, у свою чергу, можливе лише в умовах конструктивної внутрішньополітичної взаємодії між інститутами державної влади для вироблення і

реалізації єдиної позиції стосовно зарубіжних партнерів. У ситуації нестабільних внутрішньо- і зовнішньополітичних відносин, пов'язаної з ними підозрливості, що виявляється до суб'єктів, які представляють Україну, і політизації торговельно-економічних зв'язків імовірність розвитку успішної коопераційної взаємодії незначна.

Тим часом конкурентоспроможність України у світовій економіці буде визначатися не стільки коопераційними технологічними запозиченнями, скільки наявністю в неї можливостей вибудувати виробничі системи повного циклу, активно вкладати фінансові ресурси у

фундаментальні та прикладні дослідження, створювати міцну інфраструктуру наукових досліджень та освоювати все більш складні види продукції. Якщо Україна буде покладатися лише на участь у коопераційних ланцюжках, не ставлячи перед собою завдання реалізовувати самостійні проекти, то вона ніколи не зможе претендувати на лідерство у сфері високих технологій та інновацій. Лідерство в даній сфері буде належати тільки тим державам, що здатні обслуговувати весь виробничий ланцюжок – від фундаментальних досліджень до післяпродажного обслуговування – і тим самим виступати інтегратором інноваційних проектів і центральною ланкою виробничих ланцюжків.

У цілому найбільш перспективним із точки зору якнайшвидшого виходу України на випереджальний тип розвитку й модернізації її економіки є одночасне здійснення таких стратегічних напрямів:

1) інтенсивне створення великих державних, чи з великою часткою державної участі, високотехнологічних корпорацій;

2) створення максимально сприятливих умов для інвестування провідними в технологічному відношенні зарубіжними корпораціями у відкриття своїх підрозділів в Україні і підписання коопераційних угод з українськими підприємствами;

3) стимулювання вітчизняного великого бізнесу до інвестування у високотехнологічне виробництво;

4) інтенсивний розвиток малого, насамперед сімейного, бізнесу покликаний пом'якшити перерозподіл і вивільнення трудових ресурсів у процесі структурної перебудови економіки;

5) розвиток середнього бізнесу для реалізації інтрепренерських функцій у реалізації інноваційних проектів із великими корпораціями і задоволення потреб внутрішнього ринку.

При цьому великі корпорації мають бути в першу чергу орієнтовані на експорт, у той час як малий і середній бізнес – переважно на потреби внутрішнього ринку.

Найважливішим стратегічним напрямом є створення великих державних високотехнологічних корпорацій як інноваційного ядра національної економіки. Збереження їх у державній власності буде

гарантією забезпечення національної економічної безпеки.

Зважаючи на те, що трохи більше 15 років знадобилося зруйнованій післявоєнній Японії, щоб з економічно відсталої країни з морально застарілою виробничою базою стати країною № 2 після США з економічного розвитку і країною № 1 із технологічної бази, період реалізації стратегії в Україні, можна також позначити в 15 років.

Розробка стратегії має базуватися на таких наукових принципах:

принцип системності взаємозв'язків напрямів розвитку, що дозволить розглянути системний вплив окремих складових стратегії на досягнення кінцевих цілей;

принцип сходження від абстрактного до конкретного, що сприяє визначенню тактики досягнення стратегічної мети;

принцип аксіологічності та функціональності, за допомогою якого буде визначена значущість окремих тактичних напрямів у реалізації загальної стратегії.

При формуванні стратегії мають бути використані:

системний підхід – для дослідження економічних та соціальних явищ і процесів у взаємозв'язку, взаємозалежності й розвитку, для розробки основи стратегії, формування системи взаємодії її основних напрямів і елементів, обґрунтування системи показників оцінки ефективності реалізації стратегії;

ситуаційний підхід – для аналізу зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на формування стратегії та механізм її реалізації;

методи системно-структурного і порівняльного аналізів – для аналізу і класифікації інструментів реалізації стратегії, визначення організаційно-структурних аспектів механізму управління її реалізацією, розробки методів оцінки ефективності даної стратегії;

методи функціонального аналізу – для дослідження функціональної ролі окремих стратегічних напрямів і тактичних планів у досягненні головної стратегічної мети, розробки рекомендацій щодо організації управління реалізацією стратегії;

економічні та статистичні методи – для обґрунтування й оцінки ефективності процесу реалізації стратегії.

Головна стратегічна мета може бути визначена в такий спосіб: формування в Україні протягом 15 років (2015-2030 рр.) однієї з передових у світі постіндустріальних економік із рівнем життя населення, вищим за середній по десятих провідних країнах світу.

Для досягнення головної стратегічної мети сформульовано основні завдання, які необхідно вирішити:

1. Розробити програму форсованого формування в Україні постіндустріальної економіки з виробничою базою 5, 6 технологічних укладів. Україна має перейти від суспільства низькооплачуваної індустріальної робочої сили – до суспільства високооплачуваного інтелекту. Для форсованого становлення інтелектуальної економіки необхідно забезпечити стрімке зростання інтелектуального капіталу й розвиток інтелектуальної праці як основних факторів виробництва.

2. Розробити план державного інвестування у створення нових високотехнологічних підприємств, наукових центрів із розробки передових технологій за трьома напрямками: інформаційні технології, біотехнології та створення нових матеріалів.

3. Розробити пропозиції щодо радикальної якісної зміни системи освіти. Стратегічне завдання за даним напрямом – підготовка кращих у світі фахівців із найбільш перспективних інтелектуальних професій.

4. Розробити механізм масового створення точок зростання високотехнологічних наукомістких виробництв, створюваних зарубіжними інвесторами, за рахунок формування максимально сприятливих умов для їх розміщення в Україні. Наприклад, повне скасування ввізних зборів на високотехнологічне устаткування для виробництва відповідної продукції в таких напрямках: біотехнологія, створення нових матеріалів, космічні технології, створення нових джерел енергії, інформаційно-комунікаційні технології тощо, скасування ввізних зборів на сировину, призначену для

виробництва продукції на експорт на лініях 5 і 6 технологічних укладів.

5. Розробити механізм справедливого розподілу національного доходу між суспільством і державою.

6. Запропонувати механізм викорінювання корупції в органах державної влади.

7. Розробити механізм ліквідації тіньового сектору економіки.

8. Запропонувати механізм фінансового забезпечення державних інвестицій у високотехнологічні виробництва і систему освіти.

9. Запропонувати механізм наукового обґрунтування доцільності, корисності та дієвості законів Верховної Ради України і постанов уряду, що впливають на економічне життя країни.

Ключові складові стратегії:

1. Нова інноваційна науково-технологічна політика.

2. Нова політика у сфері освіти.

3. Нова політика щодо малого бізнесу.

4. Нова монетарна політика.

5. Сільськогосподарська інноваційна політика.

6. Реформа державного управління і законотворчості.

7. Судова реформа.

8. Реформа виборчої системи.

9. Нова зовнішньоекономічна політика.

10. Реформа системи охорони здоров'я.

11. Забезпечення справедливого розподілу національного доходу між суспільством і державою.

12. Викорінювання корупції та ліквідація тіньового сектору економіки.

Висновки. Таким чином, формування і реалізація даної стратегії дозволить Україні в умовах глобалізації кризових явищ забезпечити конкурентоспроможність національної економіки і високий рівень життя українців на довгі роки.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка програм і механізмів відповідно до завдань і складових стратегії.